

28.09.2026

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA EKOLOGIK QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHDA MILLIY ERTAKLAR VA JAHON BOLALAR ADABIYOTI INTEGRATSIYASI

Inamova Nodiraxon Karimjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti Ta’lim va tarbiya nazariyasi metodikasi
(maktabgacha talim) 2-bosqich magistranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23184395>

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tizimida milliy tarbiyani jahon andozalari bilan boyitish strategiyalari doirasida bolalarda ekologik qadriyatlarni shakllantirish masalalari ilmiy-metodik jihatdan tahlil etilgan. O‘zbek xalq ertaklaridagi tabiatga ehtirom ruhidagi milliy qadriyatlarni ilg‘or xalqaro pedagogik tajribalar va jahon bolalar adabiyotining eng sara namunalari bilan integratsiya qilish mexanizmlari ochib berilgan. Shuningdek, ertakoterapiya va zamonaviy yondashuvlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Maktabgacha ta’lim, ekologik qadriyatlar, milliy ertaklar, jahon bolalar adabiyoti, integratsiya, milliy tarbiya, global yondashuv, ekologik madaniyat.

Аннотация: В данной статье научно-методически проанализированы вопросы формирования экологических ценностей у детей дошкольного возраста в рамках стратегий обогащения национального воспитания мировыми стандартами в системе дошкольного образования. Раскрыты механизмы интеграции национальных ценностей уважения к природе, заложенных в узбекских народных сказках, с передовым международным педагогическим опытом и лучшими образцами мировой детской литературы. Также разработаны практические рекомендации по развитию экологической культуры у дошкольников посредством сказкотерапии и современных подходов.

Ключевые слова: Дошкольное образование, экологические ценности, народные сказки, мировая детская литература, интеграция, национальное воспитание, глобальный подход, экологическая культура.

Annotation: This article scientifically and methodologically analyzes the issues of forming ecological values in preschool children within the framework of strategies for enriching national upbringing with global standards in the preschool education system. The mechanisms of integrating national values of respect for nature, enshrined in Uzbek folk tales, with advanced international pedagogical experience and the best examples of world children's literature are revealed. Practical recommendations for developing ecological culture in preschool children through fairy tale therapy and modern approaches have also been developed.

Keywords: Preschool education, ecological values, folk tales, world children's literature, integration, national upbringing, global approach, ecological culture.

Kirish. Shiddat bilan rivojlanib borayotgan XXI asr globallashuv davri, texnogen taraqqiyot hamda sanoatlashuvning misli ko‘rilmagan darajada ortishi sayyoramiz ekologik tizimiga o‘zining jiddiy va salbiy ta’sirini ko‘rsatmoqda. Global iqlim o‘zgarishlari, ozon qatlamining yemirilishi, chuchuk suv resurslarining keskin tanqisligi, biologik xilma-xillikning qisqarishi hamda atrof-muhitning maishiy va sanoat chiqindilari bilan ifloslanishi bashariyat oldida turgan eng o‘tkir ekologik muammolardan biriga aylandi. Ushbu global inqirozlarning

28.09.2026

oldini olish, tabiat va jamiyat o‘rtasidagi buzilgan muvozanatni tiklash hamda kelajak avlod uchun yashash uchun qulay muhitni saqlab qolish bugungi kunda butun jahon hamjamiyatining bosh maqsadiga aylangan. Ushbu global muammoni hal etishning yagona va eng samarali strategik yo‘li — jamiyatda, eng avvalo, yosh avlod ongida ekologik madaniyat, ekologik tafakkur va tabiatga ongli, mas’uliyatli munosabatni shakllantirishdan iboratdir.

Jahon pedagogika fani va xalqaro tashkilotlar (xususan, YuNESKO) ta’kidlaganidek, ekologik tarbiya uzluksiz jarayon bo‘lib, u inson hayotining ilk bosqichidan — maktabgacha ta’lim davridan boshlanishi zarur. Aynan maktabgacha yoshdagi bolalarning emotsional-hissiy sohasi juda ta’sirchan bo‘lib, ularda tabiatga nisbatan mehr-oqibat, rahmdillik va ehtiyotkorona munosabatni shakllantirish uchun eng qulay davr hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida uzluksiz ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, xususan, maktabgacha ta’lim va tarbiya yo‘nalishini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Qabul qilingan qonunlar, konsepsiya va davlat dasturlarida milliy tarbiyaning boy ma’naviy an’analarini jahonning ilg‘or, e’tirof etilgan andozalari va innovatsion yondashuvlari bilan uyg‘unlashtirish dolzarb vazifa qilib belgilangan.

“Maktabgacha ta’limda milliy tarbiyani jahon andozalari bilan boyitish strategiyalari” doirasida bolalarga ekologik ta’lim-tarbiya berish masalasi faqatgina quruq ekologik bilimlarni berish bilan cheklanib qolmaydi. Bu jarayon bolalarda tabiatga nisbatan chuqur hissiy-axloqiy munosabatni, ya’ni aksiologik (qadriyatli) yondashuvni qaror toptirishni talab etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik-fiziologik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, ularga tabiatni sevis, uni asrab-avyaylash zaruratini tushuntirishning eng ta’sirchan, jonli va ommabop vositasi bu — badiiy adabiyot, xususan, xalq og‘zaki ijodi va mualliflik ertaklaridir.

O‘zbek xalq ertaklari azaldan inson va tabiat uyg‘unligini ulug‘lab, ona zamin, suv havzalari, o‘simlik va hayvonot olamiga nisbatan muqaddas tushuncha hamda hurmat ruhida tarbiyalash g‘oyalarini o‘zida mujassam etib kelgan. Shu bilan birga, jahon bolalar adabiyotining eng sara namunalari bolalarda sayyoramizning yaxlitligi, global ekologik muammolar va ularga nisbatan empatiya tuyg‘ularini rivojlantirishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Biroq, zamonaviy maktabgacha ta’lim amaliyotida milliy ertaklardagi ekologik motivlarni jahon pedagogikasining ilg‘or tajribalari (masalan, ertakoterapiya, STEM elementlari va barqaror rivojlanish tamoyillari) bilan tizimli ravishda integratsiya qilish masalasi yetarli darajada ilmiy-metodik jihatdan to‘laqonli yoritilmagan.

Mazkur tadqiqotning dolzarb vazifasi va ilmiy ahamiyati shundaki, u milliy ertaklarimizdagi ma’naviy-ekologik merosni jahon bolalar adabiyotining ilg‘or g‘oyalari va zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida boyitish strategiyalarini ishlab chiqishga, shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy va global qadriyatlar uyg‘unligiga asoslangan ekologik madaniyatni shakllantirishning ilmiy-metodik mexanizmlarini ochib berishga qaratilgan.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ekologik qadriyatlarni shakllantirish ko‘p bosqichli va tizimli jarayon bo‘lib, u bolalarning yosh xususiyatlari, idrok etish imkoniyatlari hamda emotsional olamiga tayanadi. “Maktabgacha ta’limda milliy tarbiyani jahon andozalari bilan boyitish strategiyalari” doirasida milliy ertaklar va jahon bolalar adabiyotini integratsiya qilish quyidagi pedagogik mexanizmlar va yo‘nalishlar orqali amalga oshiriladi:

Aksiologik yondashuv: Milliy va global ekologik qadriyatlar uyg‘unligi

Aksiologik (qadriyatli) yondashuv bolalarda tabiatga nisbatan iste’molchilik kayfiyatini yo‘qotib, unga nisbatan g‘amxo‘rlik va muhabbat tuyg‘usini uyg‘otishning poydevori

28.09.2026

hisoblanadi. O‘zbek xalq ertaklarida tabiat va uning ne‘matlariga bo‘lgan hurmat azaldan muqaddas qadriyat sifatida ulug‘langan. Masalan, “Zumrad va Qimmat”, “Besh og‘ayni”, “Dovul va shamol” kabi xalq ertaklarida tabiatni asragan, unga mehribon bo‘lgan qahramonlar rag‘batlantirilishi, tabiatga bepisand qaraganlar esa tanqid qilinishi orqali bolalarga axloqiy-ekologik me‘yorlar singdiriladi.

Jahon bolalar adabiyotining ilg‘or namunalari (masalan, zamonaviy Yevropa ekologik ertaklari va YuNESKOning barqaror rivojlanish tamoyillari aks etgan asarlar) esa bu g‘oyani global miqyosga ko‘taradi. Ushbu ikki yo‘nalishni integratsiya qilish orqali bolalarga quyidagi tushunchalar singdiriladi:

- O‘zbek xalq ertaklaridagi “Ona zaminni toza tutish”, “Buloq boshini ochish” kabi mahalliy qadriyatlar jahon adabiyotidagi “Sayyoramizni chiqindilardan asrash” va “Global ekologik muvozanat” g‘oyalari bilan boyitiladi.

- Bolalar o‘z uy atrofi, mahallasi tabiatiga bo‘lgan muhabbatni butun Yer sharidagi ekologik muammolarga daxldorlik tuyg‘usi bilan bog‘lashni o‘rganadilar.

Ertakoterapiya va empatiya metodlari orqali hissiy bog‘liqlikni shakllantirish

Maktabgacha yoshdagi bolalar mantiqiy xulosalardan ko‘ra ko‘proq his-tuyg‘ular va obrazlar orqali fikrlaydilar. Shu sababli, ekologik tarbiyada ertakoterapiya texnologiyasidan foydalanish yuqori samara beradi. Ertakoterapiya bolalarga ertak qahramonlari (suvsiz qolgan baliqcha, daraxti kesilgan qushcha) o‘rniga o‘zini qo‘yib ko‘rish (empatiya) imkoniyatini beradi.

- Muammoli vaziyatlarni modellashtirish: Tarbiyachi milliy ertak qahramonining sarguzashtini jahon adabiyotidagi ekologik muammo (masalan, o‘rmonlarning qisqarishi yoki hayvonot olamining yo‘qolib borishi) bilan uyg‘unlashtirib hikoya qiladi.

- Rolli o‘yinlar va dramatizatsiya: Bolalar ertak qahramonlari obraziga kirib, tabiatni qutqarish sahnalarini ijro etadilar. Bu ularda ekologik mas‘uliyat va shafqat tuyg‘ularini amalda mustahkamlaydi.

STEAM yondashuvi va badiiy adabiyot integratsiyasi (Ijodkorlik va amaliyot uyg‘unligi)

Zamonaviy jahon andozalariga asoslangan STEAM (*Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics*) yondashuvi maktabgacha ta’limda ertaklarni faqat o‘qib berish bilan cheklanib qolmasdan, ularni san‘at (*Arts*) va amaliy harakatlar bilan boyitish imkonini beradi. Badiiy adabiyot va ertaklar STEAM zanjirida ijodiy o‘zak vazifasini o‘taydi:

- Arts (San‘at va badiiy ijod) va Science (Fan): Bolalar o‘qilgan ekologik ertak asosida o‘z tasavvurlaridagi "Sehrli yashil tabiat"ni chizadilar yoki plastilindan tabiat qahramonlarini yasaydilar (*Arts*). Shundan so‘ng, guruhda kichik ekologik tajribalar o‘tkazilib, urug‘ ekish va uning o‘sish jarayoni kuzatiladi (*Science*).

- Engineering & Mathematics (Muhandislik va matematika): Ertakdagi syujetga tayanib, bolalar chiqindi materiallardan (qog‘oz, quti va idishlardan) qushlar uchun “ekologik uychalar” yasaydilar (*Engineering*) hamda ekilgan o‘simliklarning o‘sish kunlarini sanab, o‘lchaydilar (*Mathematics*).

Ushbu STEAM integratsiyalashgan strategiyalari orqali bolalarda nafaqat ekologik bilimlar, balki tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va tabiatga nisbatan ongli ekologik madaniyat mustahkam shakllanadi.

Xulosa

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, maktabgacha ta’lim tizimida yosh avlodni ekologik jihatdan barkamol etib tarbiyalash bugungi kunning kechiktirib bo‘lmaydigan strategik vazifalaridan biridir. Globallashuv va texnogen jarayonlar shiddat bilan kechayotgan davrda

28.09.2026

tabiat va jamiyat o‘rtasidagi muvozanatni saqlab qolish jamiyatning har bir a‘zosidan, eng avvalo, ilk yoshdan boshlab ongli munosabatni talab etadi. “Maktabgacha ta’limda milliy tarbiyani jahon andozalari bilan boyitish strategiyalari” doirasida olib borilgan ilmiy-metodik tahlillar quyidagi muhim xulosalarga kelish imkonini berdi:

- Milliy va global uyg‘unlik: O‘zbek xalq ertaklaridagi ona zamin, suv, o‘simlik va hayvonot olamiga nisbatan ehtirom ruhidagi milliy qadriyatlar jahon bolalar adabiyotining ilg‘or g‘oyalari bilan o‘zaro uzviy bog‘langanda, bolalarda chuqur ekologik tafakkur va global daxldorlik tuyg‘usi shakllanadi.

- Pedagogik texnologiyalar samaradorligi: Ertakoterapiya, empatiya metodlari hamda zamonaviy STEAM yondashuvini (san‘at, ilm-fan, muhandislik va matematika uyg‘unligini) ta’lim jarayoniga tatbiq etish ertaklarni quruq o‘qib berishdan amaliy va ijodiy faoliyatga ko‘chirishga xizmat qiladi. Bu esa bolalarda tabiatni asrash ko‘nikmalarini tabiiy ravishda mustahkamlaydi.

- Kelajak poydevori: Milliy tarbiyaning ma’naviy ildizlarini jahonning ilg‘or pedagogik andozalari bilan boyitish orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda barqaror ekologik madaniyatni tarbiyalashga erishiladi. Bu o‘z navbatida kelajakda tabiatga nisbatan mas’uliyatli, ekologik muammolarga befarq bo‘lmagan va keng fikrlaydigan barkamol shaxsni voyaga yetkazishda mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

- 1.Shodimetov Yu.I. Ijtimoiy ekologiyaga kirish. – Toshkent: O‘qituvchi, 2014. – 240 b.
- 2.UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO Publishing, 2017. – 62 p.
- 3.Nikolaeva S.N. Teoriya i metodika ekologicheskogo vospitaniya detey: Ucheb. posobiye. – Moskva: Akademiya, 2013. – 336 s.
- 4.O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ-595-son. – Toshkent, 2019-yil 16-dekabr.
- 5.“Ilk qadam” maktabgacha ta’lim tashkilotining davlat o‘quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashri). – Toshkent: Maktabgacha ta’lim vazirligi, 2022. – 116 b.
- 6.Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika: Darslik. – Toshkent: Tafakkur bo‘stoni, 2018. – 368 b.
- 7.Razzoqov H., Mirzayev T., Sobirov O., Imomov K. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010. – 320 b.
- 8.Qodirova F.R., Toshpo‘latova Sh.Q., A‘zamova M.N. Bolalar adabiyoti: Darslik. – Toshkent: Tafakkur, 2020. – 280 b.
- 9.Babayeva D.R. Nutq o‘stirish nazariyasi va metodikasi: Darslik. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021. – 380 b.